

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Μηχανικών Πληροφορικής & Τηλεπικοινωνιών

Εισαγωγή στις πολιτισμικές σπουδές

Ενότητα 2: Οι αναπαραστάσεις της γυναίκας στην
εικονογράφηση: σχολικά εγχειρίδια νεότερης ελληνικής
Ιστορίας του Δημοτικού σχολείου (ΜΕΡΟΣ Β)

Αν. Καθηγήτρια: Ι. Βαμβακίδου
e-mail: ibambak@uowm.gr

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ψηφιακά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Δομή

- Συνέχεια παρουσίασης έρευνας
- Ανάλυση Δεδομένων
- Παραδείγματα – Εφαρμογή
- Παρατηρήσεις

Στόχος

- Η παρουσίαση της έρευνας, να λειτουργήσει ως παράδειγμα αξιοποίησης της εικόνας στην διδασκαλία της Ιστορίας και του πολιτισμού, στο Νηπιαγωγείο

Πίνακας 6: Ποσοστιαία κατανομή των εικόνων- αναπαραστάσεων σύμφωνα με την ύπαρξη δράσης

	N (%)		
	Δείγμα α	Δείγμα β	Σύνολο
Εσωτερικός χώρος	5 (5,1%)	3 (3%)	8 (8,1%)
Εξωτερικός χώρος	59 (59,6%)	32 (32,3%)	91 (91,9%)
<i>Επανάσταση - πόλεμοι</i>	19 (19,6%)	8 (8,2%)	27 (27,8%)
<i>Προσφυγιά</i>	7 (7,2%)		7 (7,2%)
<i>Αντιστασιακές δραστηριότητες</i>	8 (8,2%)	4 (4,1%)	12 (12,3%)
<i>Καθημερινή ζωή</i>	12 (12,4%)	8 (8,2%)	20 (20,6%)
<i>Αγροτικές ασχολίες</i>	3 (3,1%)	2 (2,1%)	5 (5,2%)
<i>Σύγχρονη ζωή</i>	2 (2%)	1 (1%)	3 (3%)
<i>Συμβολισμοί</i>	2 (2,1%)	7 (7,2%)	9 (9,3%)
<i>Τέχνη-Αθλητισμός</i>	5 (5,1%)	3 (3,1%)	8 (8,2%)
Σύνολο	64 (64,6%)	35 (35,4%)	99 (100%)

Πίνακας 7: Ποσοστιαία κατανομή των εικόνων σύμφωνα με την εποχή που αναπαριστά το έργο τέχνης

Ιστορική περίοδος	N (%)		
	Δείγμα α	Δείγμα β	Σύνολο
Αναγέννηση	4 (4%)	1 (1%)	5 (5%)
Διαφωτισμός	2 (2%)		2 (2%)
Β' παγκόσμιος πόλεμος	4 (4%)		4 (4%)
Θρησκευτική Μεταρρύθμιση	1 (1%)		1 (1%)
Γαλλική Επανάσταση	2 (2%)		2 (2%)
Οθωμανική αυτοκρατορία	21 (21,2%)	18 (18,2%)	39 (39,4%)
Ελεύθερη Ελλάδα	16 (16,2%)	5 (5%)	21 (21,2%)
Σύγχρονη Ελλάδα	14 (14,1%)	9 (9,1%)	23 (23,2%)
Αρχαιότητα		2 (2%)	2 (3%)
Σύνολο	64 (64,6%)	35 (35,4%)	99 (100%)

Πίνακας 8: Ποσοστιαία κατανομή των ταυτοποιημένων αναπαραστάσεων στα υπό έρευνα σχολικά εγχειρίδια νεότερης Ιστορίας

	N & %	
	Δείγμα α	Δείγμα β
Πλήρης ταυτοποίηση έργου	9 (14,1%)	
Ελλιπής ταυτοποίηση	55 (85,9%)	35 (100%)
Απουσιάζει το όνομα του καλλιτέχνη	7 (10,9%)	
Απουσιάζει το μουσείο υποδοχής	8 (12,5%)	5 (14,3%)
Τιτλοφόρηση εικόνας	39 (60,9%)	22 (62,9%)
Εικόνα χωρίς λεζάντα	1 (11,1%)	8 (22,9%)
Σύνολο	64 (100%)	35 (100%)

Ανάλυση φωτογραφίας 1/5

- σελίδα 107 του σχολικού εγχειριδίου
- ανήκει στη «μαθητεία» του κεφαλαίου «Κοινωνία και κράτος στο Μεσοπόλεμο»

Ανάλυση φωτογραφίας 2/5

- Ασπρόμαυρη φωτογραφία της Αύρας Θεοδωροπούλου (1880-1963)
- Συνοδεύει το βιογραφικό της
- Πρόκειται ουσιαστικά για ένα εικονομήνυμα, όπως μπορεί να διαπιστώσει ο/η μαθητής/τρια διαβάζοντας τη λεζάντα που τη συνοδεύει, αλληλεπιδρά με το κείμενο και βοηθά στην αναγνώριση μιας προσωπικότητας του ελληνικού γυναικείου κινήματος

Ανάλυση φωτογραφίας 3/5

- Το πορτρέτο βρίσκεται σε ορθογώνιο πλαίσιο ως δεδομένο, σταθερό γνωστικό υλικό για τα παιδιά. Ο φωτογράφος έχει χρησιμοποιήσει κοντινό πλάνο
- Πρόκειται για αυστηρή γυναίκα εποχής, μέσα από το κοντινό πλάνο κοιτάζει κατευθείαν προς τα μάτια τα παιδιά/δέκτες, και συνδέεται μέσω του βλέμματος
- Δημιουργείται έτσι μια οπτική/ιστορική επαφή με στόχο την οικειοποίηση του παρελθόντος

Ανάλυση φωτογραφίας 4/5

- Τόσο ο ενδυματολογικός όσο και ο αισθητικός κώδικας της εικόνας αντικατοπτρίζει την εποχή του Μεσοπολέμου
- Το σώμα και το κεφάλι της γυναίκας έχουν θέση προφίλ/διαγώνια, ενώ το βλέμμα της είναι άμεσο προς το κοινό, ως προσφορά και απαίτηση συγχρόνως. Έχει κοντά περιποιημένα μαλλιά και φοράει κολιέ. Έμφαση δίνεται στα έντονα χαρακτηριστικά του προσώπου και σε λεπτομέρειες, όπως το κολιέ
- Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ασπρόμαυρη φωτογραφία που επιλέγεται καθώς συνδέεται άμεσα με το κείμενο, οπτικοποιώντας τη βιογραφία μιας αγωνίστριας Θρακιώτισσας γυναίκας

Ανάλυση φωτογραφίας 5/5

- Η περίπτωση των πορτρέτων αποτελεί αυτό που ο κοινωνιολόγος Ervin Goffman περιέγραψε ως «αυτο-παρουσίαση», μια διαδικασία δηλαδή κατά την οποία ο φωτογράφος και ο εικονιζόμενος κατά κανόνα προ-συνεννοούνται
- Η συνδήλωση είναι εκφραστική, συνεπάγεται υποκειμενική παρά αντικειμενική εμπειρία και είναι κυρίως ο τρόπος με τον οποίο ο κωδικοποιός μεταδίδει τα συναισθήματα, ή τη γνώμη του, για το θέμα του μηνύματος

Παρατηρήσεις 1/12

- Ποσοτικά και ποιοτικά φαίνεται ότι στο δείγμα-α χρησιμοποιούνται περισσότερα είδη εικόνας από τη σύγχρονη ιστορία της τέχνης και τεκμήρια για την κοινωνική ιστορία, όπως φωτογραφίες από αρχεία και εφημερίδες, γελοιογραφίες, αφίσες
- Οι ομαδικές εικόνες, όπου εντοπίζεται ο δημόσιος/ιστορικός ρόλος της γυναίκας δίνονται τεκμηριωμένες και ταυτοποιημένες εικαστικά, δηλαδή παρουσιάζονται στοιχεία για τον καλλιτέχνη, τη χώρα προέλευσης, τη χρονιά φιλοτέχνησης, το χώρο στον οποίο εκτίθενται.

Παρατηρήσεις 2/12

- Η περιορισμένη θεματικά και χρονολογικά αναπαράσταση της γυναίκας, περιορίζεται σε στερεότυπα σχήματα εθνοκεντρικής/γεγονοτικής ιστοριογραφίας, από όπου αποκλείεται το πλήθος των γυναικών που έδρασε πολεμικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικογενειακά
- Ωστόσο μετά τους αγώνες του 19^{ου} αιώνα η θέση της γυναίκας και ο αποκλεισμός της από το δημόσιο βίο αμφισβητούνται ώστε να επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος της ως ενεργού ιστορικού υποκειμένου

Παρατηρήσεις 3/12

- Οι εργασίες γυναικών κοινωνιολόγων σε παράλληλη συνάντηση με τα γυναικεία κινήματα του '60, την ιστορική ανθρωπολογία, την ιστορία της οικογένειας, την ιστορική δημογραφία δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ιστορίας των γυναικών
- Η έκδοση της πεντάτομης Ιστορίας των Γυναικών στη Δύση που πραγματοποιήθηκε από το 1988-1992 αποτελεί μια σημαντική ιστοριογραφική προσφορά

Παρατηρήσεις 4/12

- Σήμερα η πρόκληση που απευθύνεται προς τη γενική ιστορία είναι η αποδοχή ότι οι σχέσεις ανάμεσα στα φύλα είναι εξίσου σημαντικές με όλες τις άλλες ανθρώπινες σχέσεις και συμβάλλουν στη διαμόρφωση όλων των ανθρώπινων σχέσεων και αντιστρόφως
- Η διαπλοκή της τάξης με το φύλο και τη φυλή, αλλά και η διάσπαση του ενιαίου υποκειμένου της δυτικής γυναίκας θέτουν το ζήτημα των ορίων ανάμεσα στο φύλο και τις άλλες κοινωνικοπολιτισμικές κατηγορίες (φυλή, εθνότητα)

Παρατηρήσεις 5/12

- Χρειάζεται μια νέα ιστορία των γυναικών/αντρών, η αναγραφή ειδικών θεματικών όπως η πολιτική, ο αθλητισμός και ο στρατός που θεωρούντο άφυλο υλικό, η αποδόμηση της έμφυλης διάστασης στην ιστορική συγκρότηση του έθνους, του κράτους και της ιδιότητας της/του πολίτη

Παρατηρήσεις 6/12

- Η Young το 1995 υποστήριξε ότι αν δεν αντιληφθούμε τις γυναίκες ως ομάδα, δεν είναι δυνατόν να αντιληφθούμε και τη συστηματική, δομημένη και θεσμοθετημένη καταπίεσή τους
- Για την Marjorie O'Loughlin, η φεμινιστική παρέμβαση στην εκπαίδευση συνίσταται αφενός στο να καταδειχθεί πως δεν υπάρχει «αρσενικό» και «θηλυκό» σαν κατηγορίες, αφετέρου στο να ερευνηθεί πώς οι βιολογικά άνδρες και γυναίκες εξελίσσονται σε «αρσενικά» και «θηλυκά» υποκείμενα μέσα από τις πολλαπλές εκφορές του λόγου (multiple positionings)

Παρατηρήσεις 7/12

- Οι φεμινίστριες του σώματος μελετώντας και αναδομώντας το έργο των Νίτσε, Φρόϋντ, Λακάν και Φουκό, επικεντρώνονται στην φύση της σεξουαλικής διαφοράς και τον ρόλο της στην τάξη
- Οι ύστερες μεταμοντέρνες φεμινίστριες θίγουν θέματα όπως η σωματική πειθαρχία, η εγγραφή/εγχάραξη του σώματος μέσα στον χώρο του σχολείου, ο τρόπος κίνησης, τα βλέμματα, ο θόρυβος και η μάθηση δια του σώματος (embodying learning)

Παρατηρήσεις 8/12

- Οι νέες τάσεις στη διεθνή βιβλιογραφία, σχετικά με τ φύλο στην εκπαίδευση, με βάση τη φεμινιστική οπτική, στρέφονται στη μελέτη των ταυτοτήτων φύλου και στον τρόπο που αυτές κατασκευάζονται κοινωνικά, μέσα από τους κυρίαρχους λόγους του σχολείου και της οικογένειας
- Το σύγχρονο ελληνικό σχολείο φαίνεται να προωθεί ηγεμονικές, ανδρικές, αλλά και γυναικείες ταυτότητες και επεξεργάζεται τις αλλαγές στις ζωές των κοριτσιών και των γυναικών

Παρατηρήσεις 9/12

- Ο πληθυσμός των εικόνων στα εγχειρίδια κυριαρχείται από άρρενες, ήρωες - στρατιωτικούς και στα νεότερα χρόνια από άρρενες, πολιτικούς με διάσημες εξαιρέσεις τις «θηλυκές ιδέες» της ελευθερίας, της πατρίδας και της μητρότητας και με ελάχιστες γυναίκες-αγωνίστριες
- Η γοητεία της ανάγνωσης των εικόνων και της ανάλυσης των απεικονίσεων έλκει από την μεταφορά της ιστορίας που πραγματώνουν, ως αποκρυπτογράφηση του κρυμμένου/ορατού

Παρατηρήσεις10/12

- Η αναπαράσταση σημαίνει αφενός την προτεινόμενη εικόνα, για παράδειγμα την εικόνα του θηλυκού που προτείνεται στην ιστορία των γυναικών και αφετέρου η εικόνα είναι αυτό, στο οποίο ένα υποκείμενο παριστάνεται, συνειδητά ή όχι
- Η ανάλυση του οπτικού υλικού είναι μια αναζήτηση των τρόπων της υποκειμενοποίησης και μπορεί να λάβει χώρα στην ιστορία, στην κριτική, στη σημειωτική, στη κοινωνιολογία της εικόνας

Παρατηρήσεις 11/12

- Οι κοινωνικοί ιστορικοί της τέχνης έχουν σχολιάσει τη διφορούμενη εικόνα του θηλυκού που προτείνεται στην Ελευθερία που οδηγεί το λαό (Ντελακρουά).
- **Ωστόσο σε μια σύγχρονη ιστορία των γυναικών και όχι των απεικονίσεων, το ζήτημα είναι η ιστορία της κατανομής και ανακατανομής των ρόλων και ασχολιών που καθορίζουν τους προσδιορισμούς ταυτότητας των φύλων σε μια συμβολική τάξη**

Παρατηρήσεις 12/12

- Η ιστορία που μας λείπει είναι αυτή των μορφών και των ευκαιριών εμφάνισης του υποκειμένου στην κοινότητα, μια ιστορία του ορατού και της μάχης για την ορατότητα, μια ιστορία του βλέμματος και όχι των απεικονίσεων

Βιβλιογραφία 1/7

- Repoussi, M. (2005). [Women's Movements to History Education. An alternative to move from National Histories to World Histories.](#) *Lab Proceedings, XX Congress of Historical Sciences, International Society for History Didactics. AIO 26.*
- Αβδελά, Έφ. & Ψαρρά, Α. (1997) (επιμ.). *Σιωπηρές Ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση.* Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 36.
- Για τη συμβολή των ιδιαίτερων εκδοχών και γενικότερα την ποικιλομορφία της φεμινιστικής προβληματικής βλ. Bryson, V. (2005). *Φεμινιστική πολιτική θεωρία.* Αθήνα: Μεταίχμιο. Bryson, V. (2004). *ό.π.*, 79.
- Bourdieu, P. (1999). *Η ανδρική κυριαρχία.* (επιμ.-επίλογος: Νίκος Παναγιωτόπουλος). Αθήνα: Στάχυ
- Αβδελά, Έ. & Ψαρρά, Α. (1985). *Ο φεμινισμός στην Ελλάδα του μεσοπολέμου: Μια ανθολογία.* Αθήνα: Γνώση.

Βιβλιογραφία 2/7

- Βαρίκα, Ε. & Σκλαβενίτη, Κ. (1981). *Η εξέγερση αρχίζει από παλιά: Σελίδες από τα πρώτα βήματα του γυναικείου κινήματος*. Αθήνα: Εκδοτική ομάδα γυναικών. Βαρίκα Ε. (1996)². *Η εξέγερση των κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα (1833-1907)*. Αθήνα: Κατάρτι.
- Ξηραδάκη, Κ. (1988). Το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα. Πρωτοπόρες Ελληνίδες, 1830-1936. Αθήνα: Γλάρος. Σκοτ, Τζ. (1997). Το φύλο: Μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης. Στο: Αβδελά Ε. & Ψαρρά, Α. (επιμ.). *Σιωπηρές ιστορίες: Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 285-328.
- Stewart, Α. (2003). *Τέχνη, Επιθυμία και Σώμα στην Αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 39-46
- Κόκκινος, Γ. (1998). *Από την Ιστορία στις ιστορίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 373-430.
- Merleau-Ponty, Μ. (1962). *The phenomenology of perception*. Trans. Colin Smith. London: Routledge.

Βιβλιογραφία 3/7

- Yuval-Davis, Nira (1997). *Gender & Nation*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage, 88-130.
- Hill-Collins, Patricia (1990). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*. London: HarperCollins.
- Βαμβακίδου, Ι., Δασκαλάκη Ν., Γκόλια Π., Κασίδου Στ., Κεραμυδά Μ., Παναγιωτίδου Σ., Βαλσαμίδου Λ. (2007). Αναπαραστάσεις της γυναίκας ηρωίδας στην παιδική ζωγραφική. 8^ο Συνέδριο Σημειωτικής Εταιρείας, Φλώρινα 18-21 Οκτωβρίου 2007.
- Collingwood, R. G. (1946). *The Idea of History*. Oxford: Oxford University Press.
- Νάκου, Ε. (2000), *Τα Παιδιά και η Ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Sebba, J. (2000). *Ιστορία για Όλους, Διδακτικές Προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βιβλιογραφία 4/7

- Καλούρη-Αντωνοπούλου, Ρ. (1999). *Αισθητική Αγωγή*. Αθήνα: «Έλλην».
- Williams, R. (1994). *Κουλτούρα και Ιστορία*. Μτφρ. Β. Αποστολίδου, Αθήνα: Γνώση.
- Chandler, D. (1998). Σημειώσεις για το «βλέμμα». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.mcm.aueb.gr/ment/semiotics/gaze.html> (ημ. πρ. 1-10-2008).
- Eco, U. (1989). *Θεωρία Σημειωτικής*. Μτφρ. Ε. Καλλιφατίδη. Αθήνα: Γνώση, 26.
- Βώρος, Θ. (1990). Τρόποι σπουδής και διδασκαλίας της Ιστορίας. Αθήνα: Παπαδήμας, 18-19 & 105-111. Βαμβακίδου, Ι. (2000). *Θράκες εικαστικές μαρτυρίες από τη συμμετοχή τους στον εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα του 1821*. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος.

Βιβλιογραφία 5/7

- Καψάλης, Α. & Χαραλάμπους, Δ. (1995). Σχολικά Εγχειρίδια: Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική. Αθήνα: Έκφραση.
- Μπονίδης, Κ., Αντωνίου, Φ. και Μπουραντάς, Ό. (2002) «Ο εθνικός 'εαυτός' και ο εθνικός 'άλλος' στην εικονογράφηση των ελληνικών και τουρκικών σχολικών εγχειριδίων του γλωσσικού μαθήματος», περ. Μακεδνόν, τ. 10, σσ. 77-92.
- Kress, G. & Leeuwen, V. (1996). *Reading Images. The Grammar of Visual design*. London & N.Y.: Routledge, 120-130.
- Ακτύπης, Δ., Βελαλίδης, Α., Καΐλα, Μ., Κατσουλάκος, Θ., Παπαγρηγορίου, Γ., Χωρεάνθης, Κ. (1997) *Στα νεότερα χρόνια*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, αναθεωρημένη έκδοση.
- Ρεπούση Μ., Ανδρεάδου Χ., Πουταχίδη Α., Τσιβά Α. (2008)². *Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια χρόνια, Ιστορία για την Στ' Δημοτικού*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Βιβλιογραφία 6/7

- Mattozzi, I. (2005). Εκπαιδεύοντας αναγνώστες Ιστορίας. Μτφρ. Θ. Κάββουρα. Αθήνα: Μεταίχμιο 79 & 84.
- Τσουκαλάς, Κ. (1999). Η εξουσία ως λαός και ως έθνος. Αθήνα: Θεμέλιο, 330-357.
- Βαμβακίδου, Ι. (2002). Ιστορία και καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης: Το μάθημα της ιστορίας ως μάθημα κοινωνικής ιστορίας. Μακεδνόν, 9, 39-52.
- Thwaites, T., Lloyd, D. & M. Warwick, D. (1994). Tools for Cultural Studies: An Introduction. South Melbourne: Macmillan, passim.
- Μυκονιάτης, Η. (1979). Το εικοσιένα στη ζωγραφική, συμβολή στη μελέτη της εικονογραφίας του Αγώνα, δδ. ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 125.
- Fiske, J. & Hartley, J. (1992). Reading television. London: Methuen, 46-47.

Βιβλιογραφία 7/7

- O'Loughlin, M. (2004). *Reinstating emotion in educational thinking*. διαθέσιμο στο http://www.ed.uiuc.edu/EPSPES-Yearbook/97_docs/oloughlin.html
- Φρόση, Λ. (2004). Γλωσσικά-ερμηνευτικά ρεπερτόρια εκπαιδευτικών για τα φύλα: κατασκευάζοντας τα αγόρια και τα κορίτσια. Διημερίδα *Φύλο και Εκπαίδευση*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Duby, G. & Perrot, M. (1995). *Γυναίκες και Ιστορία*. Μετ. Κ. Καρλαύτη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 52-67.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Σημείωμα Αναφοράς

- Copyright Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Βαμβακίδου Ιφιγένεια. «Εισαγωγή στις πολιτισμικές σπουδές». Έκδοση: 1.0. Φλώρινα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.uowm.gr/courses/NURED271/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Όχι Παράγωγα Έργα Μη Εμπορική Χρήση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους
υπερσυνδέσμους.

